

Muamer Neimarlija¹

KOMUNIKACIJSKI ASPEKT POZITIVNE EMOCIONALNE KLIME U MISIJI MUHAMMEDA, S.A.V.S.

*"Reci robovima Mojim da govore
samo lijepe riječi (...)"
Kur'an časni, Al-Isra, 53*

Sažetak

Recentni neuroznanstveni tokovi inicirali su pojavu savremenih koncepcija poučavanja, kao što su: nesvjesno učenje, sugestopedija i neurolingvističko programiranje. Zajedničko obilježje navedenih koncepcija jeste uvažavanje fizioloških zakonitosti ljudskog mozga, što ponajprije podrazumijeva emocionalnu prilagođenost nastave, koja omogućuje poticajnu sredinu za podučavanje / učenje. Ovaj rad razmatra kauzalni hod od kvalitetne nastavne komunikacije preko stimulativnog emocionalnog ozračja do odgojno-obrazovnog uspjeha. Također, autor traga za prisustvom istovjetnog kauzaliteta u misiji Muhammeda, s. a. v. s., pokušavajući utvrditi korespondira li njegova praksa pomenutim znanstvenopedagoškim tokovima. U takvoj vjero-naučnoj paradigmi on vidi put ka ostvarenju islamske vjeronauke kao autentičnog i efikasnog odgojno-obrazovnog procesa. Stavovi aktera emocionalne klime pozicionirani su na mjesto pokazatelja njenog karaktera i kvalitete. Izneseni stavovi sudionika i kur'anski portret poslanstva podupiru stajalište prema kojem je Muhammed, s.a.v.s., vjerodostojan primjer i sugestibilan uzor efikasne implementacije prethodno pomenutog modela podučavanja / učenja. Pedagoška praksa Muhammeda, s. a. v. s., je adekvatna potvrda teorijskih konstrukcija i empirijskih istraživanja unutar savremene pedagogije.

¹ Profesor islamske vjeronauke, Islamski pedagoški fakultet Univerziteta u Zenici, muamer_n@yahoo.com

Ključne riječi: nastavna komunikacija, pozitivna emocionalna klima, stavovi, odgojno-obrazovni uspjeh, misija Muhammeda, s.a.v.s.

Uvod

Nastava islamske vjeronauke zahtijeva da nastavnik uskladi sadržaje i metodiku vjeronauke sa dostignućima savremene pedagoške znanosti. Uspostavljanje funkcionalne veze između zahtjeva savremene pedagoške znanosti i uputa unutar temeljnih islamskih izvora uvjet je za ostvarenje autentičnosti i istodobno efikasnosti islamske vjeronauke u odgojno-obrazovnom procesu. Upravo radi ovoga pokušavamo komunikacijsko-emocionalni aspekt misije Muhammeda, s. a. v. s., sagledati u svjetlu najnovijih istraživanja o uticaju emocija na uspjeh ishoda nastavnog procesa. Izuzetno je važno identificirati paralele između recentnih načela u organizaciji i provedbi ove nastave i pedagoških principa i prakse Muhammeda, s. a. v. s. S obzirom da se komunikacija, kao vid interakcije, višeslojno manifestira, mi ćemo se osvrnuti isključivo na pozitivne verbalne aspekte te propitivati njen utjecaj na etabliranje adekvatnog emocionalnog ozračja u nastavi. Isto tako, opisat ćemo doživljaj i posljedice komunikacijsko-emocionalnog ambijenta u misiji Poslanika, s. a. v. s., uzevši u obzir ovovremena znanstvenopedagoška načela i stavove svjedoka poslanstva. Takav pristup biva razlogom što se u radu, u principu, koristi metoda analize sadržaja, odnosno komparativna analiza na temelju teorijskog pregleda relevantne literature. Da bismo prepoznali vezu između savremenih pedagoških principa, uzimat ćemo u obzir mišljenja i djela referentnih znanstvenika, kao i deskripciju prakse Muhammeda, s. a. v. s., poduprtu kur'ansko-hadiskim tekstovima. Pri tome treba imati na umu da sve ono što je Poslanik, s. a. v. s., rekao za sebe ili kao uputu u formi savjeta naložio drugima, isto je i sam sproveo u praksu, i da je njegova misija, kako to brojni hadisi naznačavaju, odgoj i obrazovanje, dakle učiteljovanje.

Emocionalna podloga efikasne nastave

Recentni istraživački tokovi u medicini indiciraju ključne tačke za organizaciju efikasne nastave. Naime, skorašnja otkrića na polju fiziologije ljudskog mozga pokazuju da stres može smanjiti inteligenciju osobe. "Što jaču anksioznost osećamo to je oslabljenija kognitivna efikasnost mozga. U ovoj zoni bede uma,

svaka ometajuća misao odvlači nam pažnju i umanjuje kognitivne resurse. Snažna anksioznost smanjuje raspoloživ prostor naše pažnje, što podriva ne samo sposobnost za stvaranje svežih ideja nego i za usvajanje novih podataka. Stanje blisko panici neprijatelj je učenja i kreativnosti." (Goleman, 2007:264) Učenje, dakle, nije isključivo zasnovano na kogniciji. Prethodni citat ukazuje na presudan utjecaj emocionalnog na kognitivno. "Kroničan stres otklanja sposobnost razmišljanja. Što je više stresa, to se učenici više ukoče i postižu slabije rezultate. Drugim riječima, opušteni živčani sustav najbolji je za učenje." (Jensen, 2003:187) Prema tome, emocionalna neprilagođenost odgojno-obrazovnog procesa učenike inhibira u nastojanju da uspješno prihvate ponuđene informacije. Nepovoljna emocionalna klima ne samo da opstruira proces potkrjepljenja prirodne djetetove znatiželje na nivou usvajanja podataka nego ometa i složenije procese, kao što su analiza ili sinteza, tj. logičko mišljenje. "Emocije su ključni dio procesa logičkog mišljenja i rezoniranja. Kad su emocije uključene, mozak donosi bolje odluke. Dizajn mozga je takav da on biološki preferira integriranje emocija u mišljenje." (Jensen, 2003:191) Iz citiranog da se razumjeti kako negativne emocije kod čovjeka nepovoljno djeluju na prijem podataka, njihovu obradu i odašiljanje informacijskih konstrukcija. Mubejjid (2008) na veoma ubjedljiv i plastičan način izlaže katastrofalne posljedice negativne emocionalne klime po kogniciju određene osobe. Naime, stres inicira takvo mentalno stanje pri kojem amigdala, kao emocionalni centar mozga, preuzima kontrolu nad ponašanjem čak i dok je korteks još uvijek u fazi odabira adekvatne reakcije. Tada naš emocionalni mozak vrednuje što je ispravno, a šta pogrešno. Kao rezultat opisanog ogromna je vjerovatnoća da se kod takve osobe jave automatizirane, površne, netačne ili destruktivne akcije. Ovi neuroznanstveni nalazi nisu ostali neprimijećeni od strane savremenih pedagoga. Na temelju fizioloških zakonitosti ljudskog mozga razvile su se najnovije koncepcije podučavanja / učenja². Jensen (2003) i Terhart (2001) iznose između ostalih i sljedeće: nesvjesno učenje, sugestopediju i neurolingvističko programiranje (NLP). Zajedničko obilježje navedenih koncepcija učenja jeste uvažavanje fizioloških principa ljudskog mozga, što, u prvom redu, podrazumijeva prisustvo emocionalne opuštenosti u nastavi koja omogućuje poticajnu sredinu za rad i učenje. U takvom stanju

² O nerazdruživosti ovog sintagmatskog okvira vidjeti više u Slatina (2005).

učenika njegovi nutarnji porivi motiviraju i prilagođavaju za samopouzdanje i uspješno savladavanje sadržaja. "Od emocionalne klime u razredu zavisi emocionalna sigurnost učenika, njegovo zadovoljstvo i mentalno zdravlje, a samim tim i rezultati njegovog postignuća u školi." (Mandić i Gajanović, 1991:301) Nas, pak, ovom prilikom interesira koja su to obilježja nastavne komunikacije koja utječu na formiranje poticajne emocionalne klime u razredu. To stoga što Brajša (1993) upozorava da se određena komunikacijska klima može usporediti sa emocionalnim silovanjem koje uzrokuje emocionalno povlačenje i zatvaranje učenika u sebe što rezultira školskim neuspjehom. Izbjegavanje neproduktivne / kontraproduktivne nastavne komunikacije imperativ je svakog autentičnog odgojnog poduhvata.

Karakteristike pozitivne nastavne komunikacije

Pod karakteristikama nastavne komunikacije podrazumijevamo sve ono što, iz tog ugla posmatrano, obilježava nastavni proces potičući bilo pozitivne ili negativne interpersonalne odnose. Gibb (prema Brajša, 1993), s obzirom na emocionalne efekte i, posljedično, uspješnost u savladavanju nastavnih sadržaja, razlikuje dvije komunikacijske klime, defanzivno-prijeteću i podržavajuće-otvoreno-saradničku. Naravno, cilj je apostrofirati mehanizme koji utječu na formiranje stimulativnog razrednog ugođaja. U tom smislu, potrebno je distancirati se od karakteristika defanzivno-prijeteće klime, a podržati primjenu komponenata podržavajuće-otvoreno-saradničkog ambijenta. Vodeći se time komparacijski ćemo sagledati odgovarajuće znanstvenopedagoške stavove i određene hadise koji tretiraju interakcijsko-komunikacijske karakteristike Muhammeda, s. a. v. s.

Zastrašivanje naspram blagosti i prijaznosti

Strah može dovesti do emocionalnog povlačenja, a u ekstremnim okolnostima i do emocionalnog šoka i onemogućiti normalan psihički razvoj učenika. Također, strah "proizvodi suprotne efekte, tako što učenici, najčešće, na takve postupke nastavnika upravo rade ono što im se zabranjuje". (Osmić, 2001:84) Vjeroučitelj treba da slijedi primjer Muhammeda, s. a. v. s., čiji život nije bio nalik životu oholih i silnih. "Jednom ga je sreo neki čovjek, pa se počeo tresti iz strahopoštovanja, na šta mu je Poslanik, s. a. v. s., rekao: 'Smiri se. Ja nisam kralj. Ja sam samo

sin žene iz plemena Kurejš koja je jela na suncu sušeno meso u Meki." (Karadavi, 2001:41) Riječima *Ja sam samo sin žene iz plemena Kurejš koja je jela na suncu sušeno meso u Meki* Muhammed, s. a. v. s., sugerira dotičnoj osobi da je ljudsko biće kao i on, i da nema potrebe za strahom. Slične upute Poslanik, s. a. v. s., dao je i svojim sljedbenicima kada je rekao: "Olakšavajte, a ne otežavajte, razveseljajte, a ne plašite." (Karadavi, 2005:151) Grubost i netaktičnost u razgovoru može nekoga itekako raniti. "Prijetnja je komunikacijsko 'ubojstvo'." (Brajša, 1993:90) Prijetnja, bilo otvorena ili latentna, oblik je grubosti i bahatosti, što je obrnuto proporcionalno blagosti. Muhammed, s. a. v. s., je bio oličenje blagosti u svakom pogledu. Njegovo djelovanje nije bilo odvojeno od njegovih uputa u tom pogledu: "(...) sa svakim lijepo razgovarajte" (Arif, 2000:44), "Dužnost ti je da blago postupaš (...)" (Arif, 2000:157), "Zaista Allah voli blagost u svakom poslu" (Arif, 2000:66) i "Pravi vjernik je onaj ko je prijazan i društven i s kim se može biti prijazno i društveno (...)" (Arif, 2000:232)

Allah, dž. š., nam navodi divan primjer blagosti kada instruirao Musaa, a.s., kako da se obrati faraonu, jednom od najvećih silnika u historiji čovječanstva. "Idite faraonu, on se, doista, osilio, pa mu blagim riječima govorite, ne bi li razmislio ili se pobjao!" (Kur'an, 20:43–44)³ Cilj obraćanja faraonu bio je promjena njegovog stava, dakle, preodgoj. Ako je blagost preporučena prema silniku, kako je tek, onda, trebamo iskazivati prema učenicima.

Osudivanje, kritiziranje i sramoćenje

Osuda, kritizerski nastup i blamiranje učenika generiraju zastoj u komunikaciji. Ovakve poruke, također, kod učenika izazivaju osjećaj manje vrijednosti. Negativizam u pedagoškom djelovanju nastavnika može dovesti do učeničke samodestruktivnosti. (Osmić, 2001) Sagledavajući ovu karakteristiku nastavne komunikacije kroz praksu Muhammeda, s. a. v. s., nailazimo na veličanstven događaj iz njegovog života. Naime, Muavija ibn el-Hakem navodi da je klanjajući za Poslanikom, s. a. v. s., jedanput neki čovjek kihnuo na šta mu je on uzvratio: "Jerhamukellah." Ukazujući Muaviji na zabranu govora u namazu, prisutni ashabi su se počeli udarati po svojim stegnima. Ipak, "kada je Poslanik, s. a. v. s., završio s namazom niti me je

³ U tekstu se koristi ovakav način citiranja Kur'ana časnog pri čemu je prvi broj (20) broj sure, a drugi broj (43–44) broj ajeta.

ružno pogledao, niti me je prekorio, niti me je udario, nego je rekao: 'Nije dozvoljeno govoriti u namazu. Namaz je tesbih, tekbir i Kur'an.'" (Karadavi, 2005:160) U ovom hadisu uočavamo da je Muhammed, s. a. v. s., izbjegao prozivanje dotičnog, što je osnova za osudu i sramoćenje, već se obratio cijeloj skupini. Nakon toga Muavija je izjavio: "Tako mi Allaha, nikad prije ni poslije ovoga, nisam sreo učitelja sa ljepšim postupkom i ponašanjem od Poslanika, s. a. v. s." (Kurdić, 2008:105)

Sumnjičenje

Brajša (1993) drži da sumnjičenje pospješuje komunikaciju koja ranjava i ubija. Pri tome se često događa da učenik postaje žrtva pogrešnog interpretiranja i analiziranja, tj. lažne optužbe. Vjeroučitelj bi se morao distancirati od takvog načina komuniciranja s učenicima. To posebno zbog eksplicitne kur'anske zabrane dotičnog postupka. "O, vjernici, klonite se mnogih sumnjičenja, neka sumnjičenja su, zaista, grijeh (...)" (Kur'an, 49:12) Poslanik, s. a. v. s., nam ukazuje na negativne posljedice sumnjičenja: "Zaista, kada zapovjednik traži sumnju u ljudima pokvari ih." (Arif, 2000:69) Ovdje se riječ zapovjednik može odnositi i na nastavnika, s obzirom da je on upravitelj i lider, odnosno razredni menadžer. Sumnja je zasnovana na pretpostavkama, a pretpostavka oponira argumentaciji. Zato ne pristajemo uz sintagmu osnovana sumnja jer sumnja podrazumijeva nagađanje, a osnovano se temelji na prisustvu argumenta. Dakle, ako nešto ima osnove, onda je logično da izlazi iz kategorije sumnje i zalazi u prostor kategoričkog znanja. Na tom tragu, indikativna je predaja: "Zaista meni nije zapovjedbena da istražujem ono što je u srcima ljudskim niti šta oni kriju u svojim grudima." (Arif, 2000:84)

Ravnopravnost

Za uspostavljanje podržavajuće-otvoreno-saradničke klime u nastavnom procesu izuzetno je važno sa sagovornikom ophoditi se ravnopravno. (Brajša, 1993) Ovdje ne mislimo na hijerarhijsku ravnopravnost, koja je po logici stvari nemoguća, nego na izbjegavanje komunikacijske neravnopravnosti, tj. neuvažavanja i ignoriranja učeničkog mišljenja. Ukoliko učenici primijete da učitelj ne drži do njihovog mišljenja, vjerovatno će izostati njihova saradnja u budućnosti. Vjeroučitelj će se sjetiti događaja iz života

Muhammeda, s. a. v. s., koji pokazuju na koji način se on odnosio spram prijedloga i sugestija svojih učenika, ashaba. Vidjećemo da je prihvatao mišljenja drugih i onda kada su protivrječila njegovim stavovima, ako je bila prinesena vjerodostojna argumentacija. Ovo je bio slučaj sa Habbab ibn el-Munzirom ("Iznio si dobar prijedlog") u bici na Bedru i Selman el-Farisijem ("Ovo je varka koju Arapi do sada nisu primjenjivali") u bici na Hendeku. (Karadavi, 2005:66–67) Poslanik, s. a. v. s., iskazivao je ravnopravnost u dijalogu ne samo prema svojim drugovima nego i prema osobama koje su mu bile otvoreni neprijatelji. Naime, događaj sa Utbe ibn Rebi'om ilustrira Poslanikovu, s. a. v. s., poslovičnu učtivost u tom pogledu. Nakon brojnih pogrda i neumjesnih optužbi, ne prekidajući Ibn Rebi'u do zadnje njegove riječi, Muhammed, s. a. v. s., prije nego što je počeo sa svojim izlaganjem, učtivo ga je upitao: "Da li si završio, Ebil-Velide?" (Al-Bilali, 1998:40) Ovim pitanjem Poslanik, s. a. v. s., je svog sagovornika postavio u ravnopravan položaj.

Nerazumljivo komuniciranje

Jedan od zahtjeva uspješne komunikacije ogleda se u jasnoći izrečenih poruka. "Najčešće prepreke u komuniciranju su: (...) nerazjašnjene pretpostavke, semantička distorzija (dvosmislenost), loše izrečena poruka (...)" (Hadžiahmetović, Kulović i Brdarević, 2009:427) Ukoliko naše poruke učenicima sadrže nejasne ili nerazumljive dijelove, oni neće biti u stanju da ih dekodiraju i automatski će uslijediti zastoje u komunikaciji. Kao posljedica takve situacije kod učenika se javlja indiferentnost spram nastavnih sadržaja te emocionalno odsustvo. Posebno vjeroučitelji moraju obratiti pažnju na ovu stavku s obzirom na specifičnost gradiva koje se izlaže. Nastavni sadržaji treba da se učenicima, adekvatno uzrastu, prinose što je moguće više na bosanskom jeziku kako bi se izbjeglo pojmovno opterećenje korištenjem arapske terminologije. Mišljenja smo da, gdje god to nije neophodno ili nadahnjujuće, nastavne sadržaje islamske vjeronauke ne treba izlagati koristeći se bilo turcizmima ili arabizmima⁴. Konačno, i Kur'an je objavljen Arapima na čistom arapskom jeziku. Allah Uzvišeni kaže: "Elif-lam-ra. Ovo su ajeti knjige, Kur'ana jasnog!" (Kur'an, 15:1) Razgovjetnost, preciznost,

⁴ Ovakav pristup inklinira neophodnosti metodičke obuke vjeroučitelja u tom pogledu.

konciznost i taktičnost bila je odlika govora Muhammeda, s. a. v. s. Potvrdu tome nalazimo u predaji od Aiše, r. a., Poslanikove supruge: "Nije Poslanik, s. a. v. s., neprekidno i brzo govorio (brbljao) kao što to vi radite, već je govorio razgovjetno, jasno, riječ po riječ, a onaj ko je sjedio sa njim zapamtio bi njegov govor." (Ebu Gudde, 2003:27) Pojmovna jednoznačnost bio je specifikum komunikacijskog aspekta Poslanikove, s. a. v. s., misije.

Argumentacija

Bilo da se radi o izlaganju nastavnih sadržaja ili svakodnevnoj nastavnoj komunikaciji, nastavnik mora svoje tvrdnje, stavove i ideje argumentirati. Proizvoljno tumačenje bilo kakvih procesa, pojava, odnosa i sadržaja potkopava integritet i autoritet nastavničke ličnosti⁵. U tom smislu časni Kur'an je postavio temelje naučne rasprave kada je objavljeno: "Ti reci: 'Dokaze svoje dajte ako je istina to što govorite!'" (Kur'an, 2:111) Ovu uputu vjeroučitelj ne smije nijednog momenta zanemariti, budući da islam svojim sadržajima nerijetko zadire u različite naučne oblasti. Stoga, upućenost u argumentaciju pojedinih naučnih disciplina, čijim nalazima se svakodnevno služi, zahtjev je koji vjeroučitelj mora ispoštovati, ako želi ostaviti dojam kompetentnosti kod svojih učenika.

Monolog naspram dijaloga

Istraživanja nastavnog procesa ukazuju na negativne konsekvence po emocionalni integritet djeteta u nastavi koja je prvenstveno određena predavačkom metodom. "Zbog predominacije frontalnog rada i predavačke metode te preobimnog gradiva, u nastavi se danas vrlo malo susreću emocije. Dijete ne osjeća da tu pripada." (Suzić, 2002:145) Iako i monolog predstavlja vid interakcije, za uspješno odgojno djelovanje garancija je uspostavljeno empatijsko komuniciranje na nivou dijaloga. "Na tom stupnju komuniciranja ostvaruje se zapravo ideal ljudske komunikacije, a to je dijalog." (Bratanić, 1990:98) Vjeroučiteljima je poznato da je dijalog bila jedna od najistaknutijih metoda u pedagoškom djelovanju Muhammeda, a.s. Naročito je ilustrativan

⁵ U znanstvenim krugovima ovu konstataciju izlišno je posebno tumačiti i rasvijetljivati.

primjer Poslanikovog, s. a. v. s., razgovora sa mladićem koji je od njega tražio da mu dozvoli blud. (Ebu Gudde, 2003:104) Cjelokupan događaj je protekao u formi dijaloga.

Pohvala

Pohvala ima motivirajuće dejstvo na učenika. Dakako da treba biti pravovremena i primjerena da bi imala adekvatan pedagoški efekat. U suprotnom, ako se hvaljenjem "žele postići određeni rezultati kod učenika koji nisu kongruentni sa njegovim željama i potrebama, onda ono može izazvati dosta negativnih efekata (ljutnja, bijes, odbijanje pohvala i sl.)." (Osmić, 2001:86) Slatina (1998) smatra da će pohvala biti pedagoška toliko koliko je stavljena u funkciju saznanog i moralnog razvoja učenika. U literaturi nailazimo na primjere korištenja pohvale od strane Muhammeda, s. a. v. s., s ciljem poticanja na izvršavanje i umnožavanje dobrih djela. Jedne prilike rekao je za Abdullaha ibn Omera, r. a.: "Divan li je Abdullah čovjek, samo da još noću ustaje i klanja!" Poslije toga on je spavao sasvim mali dio noći." (Ferid, 1999:117) Poslanikova, s. a. v. s., indirektna pohvala bila je uzrokom inteziviranja Abdullahovog, r. a., bogoslužja.

Naravno da iznesena obilježja komunikacije ne obuhvataju sumu karakteristika bilo pozitivne ili negativne nastavne komunikacije⁶. U ovom poglavlju iznesena su stanovišta savremenih pedagoga i kur'ansko-hadiska ishodišta razumijevanja samo nekih karakteristika nastavne komunikacije. Ipak, čini se primjerenim istaći da je primjetna izrazita podudarnost kompariranih linija uspješne komunikacije. Da li je to dovoljno da bi se bezuvjetno konstatiralo postojanje pozitivnog emocionalnog ambijenta u misiji Muhammeda, s. a. v. s.? Komunikacija i emocionalna klima zavise, prije svega, od toga kako ih sami sudionici doživljavaju. Stavovi učesnika o ambijentalnoj podlozi nastavnog procesa vrijednosni su izraz kvaliteta emocionalnog ozračja.

⁶ Za podrobniji uvid u obilježja pozitivne ili negativne komunikacije i adekvatnih kur'ansko-hadiskih paralela preporučujemo konsultirati i detaljnije analizirati relevantnu literaturu, među kojima i: Brajša (1993), Osmić (2001), Hilmi (2001), Muhammed (2006), Tirmizi (-), Ebu Gudde (2003) i Kurdić (2006).

Stavovi sudionika o kvaliteti odgojno-obrazovnog procesa

Čovjek je biće koje vrednuje, koje se vrijednosno odnosi spram sebe, drugih i procesa u kojima učestvuje. "Čovjek, dakle, eksplicite i implicate, pokazuje i izriče vrijednosne stavove i sudove, o onome šta i kako radi." (Slatina, 2005:98) U nastavnom procesu učenik zauzima vrijednosne stavove spram učitelja i drugih učenika te sadržaja i ambijenta poučavanja / učenja. Stavovi su usko vezani za kognitivni, emocionalni i motivacijski aspekt ličnosti. Bratanić (1990) smatra da, neumanjujući važnost ostalih komponenti, emocionalna sfera ličnosti određuje vrijednost, intenzitet i kvalitet stava, te znatno utiče na poticaj za ponašanje. Emocije su, znači, potka za evaluaciju kvaliteta nastave i impuls za ponašanje, odnosno učenje. Stoga, od iznimne važnosti je kako učenici osjećaju / doživljavaju⁷ nastavni ambijent, a prije svega interakciju sa učiteljem. Nije, dakle, dovoljno da nastavnik udovoljava zahtjevima kvalitetne komunikacije, potrebno je da ga učenici kao takvog i dožive. (Bratanić, 1990) Na temelju stavova ashaba razaznajemo kvalitet komunikacijskih sposobnosti Muhammeda, s. a. v. s. Alija, r. a., veli: "Allahov Poslanik, a.s., je uvijek bio nasmijan, blage naravi i ljubazan. Nije bio grub ni okrutan. Nije prekomjerno dizao glas, nije bio razvratnik, nikoga nije sramotio (...) Pretvarao se da ne vidi ono što ne želi vidjeti. Ne očajava i ne gubi nadu onaj ko od njega nešto traži (...) nikoga nije kudilo, nikoga nije sramotio (...) Kada bi jedan govorio, ostali bi slušali dok ne završi govor (...) Ničiji govor nije prekidao sve dok sagovornik ne prekorači granicu (...) " (Ebu Gudde, 2003:33–36) Ovakav način komuniciranja bio je uzrokom emocionalnog pristajanja uz Poslanika, s. a. v. s. Tome u prilog svjedoči izjava Mu'avije ibn El-Hakema: "(...) Kada je Poslanik, s. a. v. s., završio sa namazom, pozvao me je, a ja bih za Njega dao i oca i majku, nisam vidio boljeg učitelja u podučavanju, ni prije ni poslije njega, i tako mi Allaha, nije me prekorio, niti me je udario, niti me je grdio (...)" (Ebu Gudde, 2003:15–16) Izjava *ja bih za Njega dao i oca i majku* potvrđuje snažnu emocionalnu vezanost za Poslanika, s. a. v. s. Kako stavovi učenika prema učitelju utiču na formiranje stavova učitelja spram učenika, tako vrijedi i obrnuto. Znakovito je to da je Muhammed, s. a. v. s., koristio ashabima identičnu

⁷ Vidjeti više kod Slatina (1998) o terminološkoj distinkciji ovih pojmova te deskripciji i važnosti transformacije osjećaja obrazovnog dobra u njegov doživljaj.

formulaciju emocionalne ekspresije. obraćajući se Sa'd ibn Ebi Vekkasu, r. a., za vrijeme jednog pohoda, uzviknuo je: "Baci, Sa'de. Zalažem za tebe i oca i majku svoju!" (Muhammed, 2006:97) Istraživanja na području emocionalne inteligencije pokazala su da najuspješniji i najdjelotvorniji menadžeri istovremeno imaju i najtoplija osjećanja, te da svojim osjećanjima i uzbuđenjem uspijevaju obojiti osjećanja pripadajuće grupe, što u konačnici doprinosi jačanju saradnje unutar grupe, povećanju pravednosti i postizanju boljih rezultata. (Mubejjid, 2008) Eklatantan primjer opisanog menadžera bio je Muhammed, s. a. v. s. Njegove osjećaje spram grupe koju je odgajao odražavaju sljedeće predaje: "Mu'aze, volim te, tako mi Allaha! (...)" (En-Nevevi, 2001:89) i "Najbolji ljudi su moji drugovi (...)" (Arif, 2000:124) Na temelju izloženog, prihvatljivo je primijetiti emocionalni reciprocitet u stavovima Poslanika, s. a. v. s., i ashaba o kvalitetu emocionalnog ozračja poslaničke misije, što je potvrđeno i riječima Allaha, dž. š.: "Muhammed je Allahov poslanik, a njegovi sljedbenici su (...) **samilosni među sobom**⁸ (...)" (Kur'an, 48:29), zatim "I onima koji su Medinu za življenje izabrali i domom prave vjere još prije njih je učinili; **oni vole one koji im se doseljavaju i u grudima svojim nikakvu tegobu, zato što im se daje, ne osjećaju, i više vole njima nego sebi, mada im je i samima potrebno** (...)" (Kur'an, 59:9) te "Došao vam je Poslanik, jedan od vas, **teško mu je** što ćete na muke udariti, jedva čeka da pravim putem pođete, **a prema vjernicima je blag i milostiv.**" (Kur'an, 9:128) Allah, dž. š., interakciju Poslanika, s. a. v. s., i ashaba opisuje kao emocionalnu klimu u kojoj preovladava međusobna ljubav i samilost. Božija riječ, gledano sa doktrinarnog aspekta islama, vrhunac je argumentacije. Zato, na temelju stavova ashaba i Poslanika, s. a. v. s., te kur'anskih ajeta, držimo da su Poslanikove komunikacijske sposobnosti bile značajnim faktorom uspostave odgovarajuće emocionalne klime.

Međutim, u nastavnom procesu ni kvalitetna komunikacija, a ni poticajna emocionalna atmosfera nisu same sebi svrha. Ovdje je riječ o komunikaciji kao instrumentu za dostizanje stimulativnog emocionalnog ozračja koje će biti platforma za ostvarenje unaprijed zacrtanih ciljeva odgoja i obrazovanja svakog pojedinca.

⁸ Svako boldiranje unutar kur'anskih ajeta u ovom radu je rezultat autorove intervencije.

Efekti kvalitetne komunikacije i poticajne emocionalne klime

Podržavajuće-otvoreno-saradnička komunikacija neizostavno će polučiti adekvatne rezultate⁹. Bratanić (1990) ishode takvog komuniciranja u nastavi vidi u razumijevanju, zadovoljstvu, utjecaju na stavove, oplemenjivanju odnosa i izazivanju akcije. Kraće rečeno, rezultat je pozitivna emocionalna klima i spremnost za učenje. Nadalje, takva atmosfera ostavlja traga na učeničko ponašanje. "Pozitivne emocije prate većinu ciljeva mladih, a performativni ciljevi¹⁰ zauzimaju najistaknutije mjesto." (Suzić, 2002:37) Pintrich (prema Suzić, 2002) je na stanovištu da učenici usredsređeni na performativne ciljeve nastoje da demonstriraju svoje sposobnosti i kompetencije te ostvare bolji učinak od ostalih, dakle, nastoje da nadmaše ostale¹¹. Komunikacija, prema tome, utječe na emocije, a emocije na školski uspjeh. Ovakav uzročno-posljedični hod očit je u misiji Muhammeda, s. a. v. s. Njegovo pedagoško djelovanje polučilo je veličanstven odgojni uspjeh koji, možda i najbolje, reflektira izjava Omera, r. a., drugog halife: "Zaista, bili smo najmizerniji narod pa nas je Allah dželle šanuhu uzdigao i ojačao islamom! (...)" (Al-Qaradawi, 1997:15) Odgojni uspjeh Poslanika, s. a. v. s., dobija na impozantnosti kada priznanje dolazi od stručnjaka koji ne dijele iste vrijednosne orijentacije. U prilog tome citiramo Lamartina, koji je primijetio: "Ako se uzme veličina cilja, mala količina sredstava, i grandioznost rezultata, kao tri mjere ljudskog genija, ko bi se onda usudio da sa Muhamedom uporedi jednog velikog čovjeka moderne istorije." (Mehmedović, 1991, poledina) Uistinu je grandiozan rezultat doslovno gomilu, koja se međusobno ubijala, živu žensku djecu zakopavala, razvrat činila, potkradala i druge nezamislive oblike delikvencije, oplemeniti do nivoa moralno uzorne zajednice koja je *više voljela njima nego sebi, mada im je i samima potrebno*; od mahom nepismenih ili polupismenih beduina proizvesti lučonoše civilizacijskog prosperiteta¹². Kao pečat kasanom navodimo riječi

⁹ Pri tome treba imati na umu da se realan uspjeh učenika sagledava na individualnoj razini u skladu sa pojedinačnim dispozicijama i interesima.

¹⁰ Performativni ciljevi orijentirani su ka sposobnosti izvršenja postavljenih ciljeva i zadataka.

¹¹ U tom pogledu indikativna je kur'anska instrukcija: "Svako se okreće prema svojoj Kibli, a vi se potrudite da druge, čineći dobra djela, pretečete!" (Kur'an, 2:148)

¹² Više o tome vidjeti na www.1001inventios.com i www.muslimheritage.com

Allaha, dž. š., o vrijednosnom rasponu uspjeha poslanstva Muhammeda, s. a. v. s. Taj odgojno-obrazovni preporod startovao je od "(...) I sjetite se Allahove milosti prema vama **kada ste bili jedni drugima neprijatelji, (...) i bili ste na ivici vatrene jame, (...)**" (Kur'an, 3:103), a rezultirao sa "Vi ste narod **najbolji od svih** koji se ikada pojavio: tražite da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvrćate, i u Allaha vjerujete." (Kur'an, 3:110)

Zašto se u ovom odjeljku učinilo nezaobilaznim govoriti o svojevremenoj pedagoškoj renesansi Muhammeda, s. a. v. s.? Naprosto smo zapljusnuti pesimističnim medijskim izvještajima o kontinuiranom porastu devijantnog ponašanja mladih. Kao da društvo (ne)svjesno kreira sliku mladih kao populacije koju nije moguće odgojiti. Složit ćemo se, međutim, da današnja mladost nije dostigla stepen devijantnog i asocijalnog ponašanja kakvo je ispoljavala predislamska arapska omladina pa su, ipak, ti isti akteri postali *narod najbolji od svih koji se ikada pojavio*. Zato, cijenimo da ni danas nije pitanje *da li*-mogućnost nego *kako*-način odgoja i obrazovanja.

Zaključak

Muhammed, s. a. v. s., je radije autoritetom uzora negoli privilegijom i snagom pozicije generirao pozitivne emocije i plijenio srca ashaba. Tome dojmljivo svjedoče stavovi njegovih drugova. Njegove komunikativne sposobnosti bile su inicirajući faktor uspostavljanja takve emocionalne klime koja je rezultirala dotad neviđenim odgojno-obrazovnim uspjehom i, konsekvnetno, iznjedrila najuspješniju generaciju učenika. U Poslanikovoj misiji prepoznatljiva je kauzalna linija efikasnosti na relaciji kvalitetna komunikacija → stimulativno emocionalno ozračje → uspješna poduka / učenje. Komparacijom savremenih znanstvenopedagoških načela i kur'ansko-hadiskih predaja našli smo da je vjerodostojnost njegovog pedagoškog pristupa u pozitivnoj korelaciji sa skorašnjim neuroznanstvenim otkrićima i istraživanjima savremenih pedagoga. Vjeroučitelj mora imati na umu da su vjera i nauka dva rukavca iz istog izvora. Ova konstatacija, u kontekstu teorije kreacije, nužno vodi do zaključka da 'prirodna' vjera i 'prirodan' razum nisu u opreci. Iz toga slijedi da vjeroučitelj, težeći autentičnosti i efikasnosti u nastavi islamske vjeronauke, u svom pedagoškom djelovanju treba da se vodi primjerom Muhammeda, s. a. v. s., potpomažući se konstantnim praćenjem relevantnih dostignuća iz

različitih naučnih disciplina, posebno pedagoško-psiholoških. Uvidi u znanstvenu teoriju i praksu doprinijet će produbljivanju, sistematizaciji i kategorizaciji unutar prakse Poslanika, s. a. v. s. Ujedno, kompetentno ovladati nastavnim procesom bila bi najbolja promocija islamske vjeronauke.

Literatura

a) Knjige

- Al-Qaradawi, J. (1997) *Halal i haram u islamu*. Sarajevo: Ljiljan.
- Arif, M. (2000) *Hiljadu i jedan hadis*. Bihać: Islamska pedagoška akademija.
- Brajša, P. (1993) *Pedagoška komunikologija: razgovori, problemi i konflikti u školi*. Zagreb: Školske novine.
- Bratanić, M. (1990) *Mikropedagogija: interakcijsko-komunikacijski aspekt odgoja*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ebu Gudde, A. (2003) *Poslanik kao učitelj i njegovi metodi u podučavanju*. Novi Pazar: El-Kelimeh – Izdavačka kuća Mešihata Islamske zajednice u Srbiji.
- El-Bilali, A. (1998) *Metode da'veta u sprečavanju i otklanjanju loših djela*. Sarajevo: Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini.
- El-Karadavi, J. (2005) *Poslanik, s. a. v. s., i nauka*. Sanski Most: Medžlis Islamske zajednice Sanski Most.
- El-Karadavi, J. (2001) *Razumijevanje sunneta*. Sarajevo: Bemust.
- En-Nevevi, J. Š. (2001) *Rijadu-s-salihin*. Sarajevo: Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini.
- Ferid, A. (1999) *Bistro more pobožnosti i suptilnosti*. Zenica: Organizacija aktivne islamske omladine.
- Goleman, D. (2007) *Socijalna inteligencija: nova nauka o ljudskim odnosima*. Beograd: Geopoetika.
- Hadžiahmetović, Z., Kulović, Dž. i Brdarević, F. (2009) *Savremeni korporativni menadžment*. Sarajevo: CNS.
- Hilmi, A. Š. (2001) *Ashabi Allahovog Poslanika*. Sarajevo: Visoki saudijski komitet za pomoć Bosni i Hercegovini.
- Jensen, E. (2003) *Super-nastava: nastavne strategije za kvalitetnu školu i uspješno učenje*. Zagreb: Educa.
- Korkut, B. (1992) *Kur'an s prevodom*. Medina Munevvera: Kompleks Hadimu-l-Haramejni-š-Šerifejni-l-Melik Fahd za štampanje Mushafi Šerifa.

- Kurdić, Š. (2006) *Jezik: mač sa dvije oštrice*. Zenica: Islamski pedagoški fakultet.
- Kurdić, Š. (2008) *Poslanikove metode pozivanja u vjeru*. Novi Pazar: El-Kelimeh.
- Mandić, P. i Gajanović, N. (1991) *Psihologija u službi učenja i nastave*. Lukavac: Grafokomerc Tunjić.
- Mehmedović, A. (1991) *Tako je govorio Muhammed Resulullah*. Tuzla: DP "Grafičar".
- Mubejjid, M. (2008) *Emocionalna inteligencija*. Sarajevo: Dobra knjiga.
- Muhammed, H. (2006) *Ljudi oko Poslanika*. Sarajevo: El-Kalem.
- Osmić, I. (2001) *Komunikacije i interakcije u nastavnom procesu*. Tuzla: Grin.
- Slatina, M. (1998) *Nastavni metod: prilog pedagoškoj moći suđenja*. Sarajevo: Filozofski fakultet u Sarajevu.
- Slatina, M. (2005) *Od individue do ličnosti: uvođenje u teoriju konfluentnog obrazovanja*. Zenica: Dom štampe.
- Suzić, N. (2002) *Emocije i ciljevi učenika i studenata*. Banja Luka: TT-centar.
- Terhart, E. (2001) *Metode poučavanja i učenja: uvod u probleme metodičke organizacije poučavanja i učenja*. Zagreb: Educa.
- Tirmizi, I (-) *Vrline Allahovog poslanika*. 2. izd. Sarajevo: El-Kalem.

b) Web stranice

1. www.1001inventios.com (pristupljeno juna 2010)
2. www.muslimheritage.com (pristupljeno juna 2010)

COMMUNICATION ASPECTS OF A POSITIVE EMOTIONAL CLIMATE IN THE MUHAMMAD'S S.A.V.S. MISSION

Muamer Neimarlija, Student at Master study, Islamic Pedagogical
Faculty of Zenica

Summary

Recent neuroscientific flows initiated the emergence of modern conceptions of teaching, such as unconscious learning, suggestopedia and neuro-linguistic programming. A common feature of these concepts is the recognition of physiological principles of the human brain, which primarily involve emotional adaptation of teaching which provides a stimulating environment for teaching / learning. This paper examines the causal development of good quality teaching communication through the stimulating atmosphere of emotional and educational success. Also, the author searches for the presence of identical causalities in the mission of Muhammad, peace be upon him, trying to establish if his practice corresponds to the aforementioned scientifically-pedagogical flows. In such a religiously-scientific paradigm, he sees a way of achieving an Islamic religious education as an authentic and effective educational process. The attitudes of the participants of emotional climate are the indicators of such climate's character and quality. Presented attitudes of the participants and the Quranic portrayal of the mission support the view according to which Muhammad s.a.v.s. is an credible example of a model for effective implementation of the aforementioned model of teaching / learning. Pedagogical practice of Muhammad, peace be upon him, is adequate proof of theoretical constructions and empirical studies of the contemporary pedagogy.

Key words: teaching communication / positive emotional climate / attitudes / educational achievement / mission of Muhammad s.a.v.s.

الجانب التواصلي للبيئة الإيجابية الانفعالية في رسالة محمد صلى

الله عليه و سلم

الطالب في مرحلة الماجستير في قسم التربية الإسلامية

خلاصة البحث

أنتجت البحوث العصبية العلمية الحديثة الطرق المعاصرة الجديدة في التعليم (unconscious learning, suggestopedia, neurolinguistic programming). صفتها العامة هي احترام القوانين الفسيولوجية لمخ الإنسان و يقصد هذا بتكثيف التعليم الانفعالي الذي يشجع الدراسة/ التدريس. تبحث هذه الدراسة عن السير السبي من التواصل التعليمي الجيد والحالات الانفعالية المشجعة إلى النجاح في هذه العملية التربوية التعليمية. يبحث المؤلف عن وجود نفس السببية في رسالة محمد (ص) محاولاً أن يكشف هل يناسب عمله التطبيقي للاتجاهات التربوية العلمية المعاصرة. يرى المؤلف في النموذج العلمي/الديني مثل هذا طريقاً لتحقيق علم الدين الإسلامي كعملية التربوية العلمية الصحيحة المؤثرة. إن آراء ممثلي البيئة الانفعالية تدل على طبيعتها و جودتها و تؤكد هذه الآراء و صورة الرسالة القرآنية الرأي أن محمداً (ص) مثال صحيح للموافقة المؤثرة على هذا الطريق في التعليم. يُعتبر عمل محمد (ص) التربوي تأكيداً سديداً للآراء النظرية و البحوث التجريبية داخل علم التربية المعاصر. الكلمات الأساسية: التواصل التعليمي، البيئة الإيجابية الانفعالية، الآراء، النجاح التربوي التعليمي، رسالة محمد (ص)